

dulások, a nyolcvanas évek elején megalakuló Szolidaritás – e forduló-pontok akár egy csillag csúcsai: lát szólag semmi közük egymáshoz, de ha a középpontra, az erőt és hitet sugárzó, független és csorbítatlan Lengyelországra vonatkoztatjuk őket, máris érthető struktúrát rajzolnak ki.

Kovács István, amellet, hogy alapvető mítoszokkal számol le (nemcsak a „kollaboráns lengyel nem létezik” eddig általános igazságát kérdőjelezi meg, de a Żegota fedőnévű zsidómentő hálózat működésének részletes bemutatásával tisztázza az antiszemitizmus vádjával oly sokat illetett lengyeleket is), számos adalékkal szolgál az oktatás, a kulturális élet, az egyház és a hadsereg hetven évéről, míg a „versailles-i fattyúból” demokratikus berendezkedésű köztársaság nem válik.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a folyamatosságot, amely a 20. század politikai eseményeitől a jelenbe tart, s a szerző nem is mulasztja el felhívni a figyelmet a német–orosz közeledést ma is gyanakvással figyelő Lengyelország indítékaira, illetve arra a tényre, hogy Putyin elnök jelenleg sem hajlandó belátni a Katyńban történt tömegmészárlás népirtás-jellegét. Az ehhez hasonló átvezetések nélkül lehetetlen tisztán megérteni, mit mondanak nekünk a múlt század lengyel hangjai, melyek a maguk idejében sokszor csak sutogásnak tűntek.

S hogy a „Lengyel – magyar: két barát!” nem valamiféle egyre halványuló, csak a szükség idején előkapott s lobogtatott transzparens, hanem nagyon is élő és érvényes igazság, arra a szerző több ízben is rámutat. Azt is mondhatnánk: ahogy Lengyelország annak idején befogadta Vazul fiait, úgy Magyarország mintegy kilencszáz évvel később befogadta a lengyelség jelentős hányadát, s ezzel többet tett, mintha a leghatékonyabb katonai segítséggel támogatta volna – amit egyébként egyik fél sem mulasztott el az évszázadok során. E két, hatalmi szempontból kicsi ország máig tartó, páratlan összetartását magának Kovács Istvánnak a személye is hitelesíti, akit 2003-ban első magyar-ként és első diplomataként Krakkó díszpolgárává avattak.

SISKA HENRIETT

(Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006,
650 oldal, 3800 Ft)

M. KISS SÁNDOR:

**Utak 56-hoz,
utak 56 után**
*Válogatott cikkek, esszék,
tanulmányok (1981–2005)*

A Kádár-korszak egyik történész-
„közmondása” szerint „Róma buká-

ság tart a történelem, a többi kőke-
mény aktuálpolitika”. S valóban, a
korban, amelyben a kötet egy tekin-
télyes része keletkezett, a történelem
kérdéseit – mint a lehetséges ellenál-
lás egyik szűk terepét – mind a hata-
lom, mind a vele szemben állók fe-
szült figyelemmel követték nyo-
mon. Olykor egy-egy tudományos
megállapítás publikálása a napi poli-
tikára, s ezzel magára a történelem
alakulására is komoly hatással volt.
Ez a könyv azonban jó példa arra,
hogy minden időben lehet a törté-
nelmet tudományként mű-
velni. A munka korabeli
nehézségeiről M. Kiss
Sándor ezt írja: „Néha
úgy érzem, hogy szakmai
életünk – diktatúrában
nőttünk fel, s nem demok-
ráciában – abból állt, hogy
hosszú időn keresztül rág-
tuk át magunkat egy kása-
hegyen, amiről később kiderült,
hogy még kása sem volt.”

M. Kiss Sándor kötetének egyik
nagy értéke, hogy a magyar történe-
lem olyan csomópontjait mutatja
be, amelyek a kommunista mozga-
lom „legendáriumának” részeként
nagymértékben ki voltak téve a hata-
lom „átfestési” törekvéseinek. A kö-
tet 1981-től gyűjti össze a szerző
fontos írásait, amelyek a háború
előtti népi mozgalomtól ’56-ig ve-
zető és az ’56-ot követő „utat” mu-
tatják be. A magyar ellenállási moz-
galom – különösen a nem kommu-

nista ellenállási mozgalom – méltat-
lanul elfeledett része a magyar törté-
nelemnek. A ’45 utáni demokratikus
élet, az „új világ” lehetőségét gyor-
san felváltja egy kiépülő, minden ad-
diginál borzalmasabb zsarnokság.
A kommunista erőszakszervezetek
működésének anatómiáját az elsők
között vázolta fel a szerző. Miként
érkezik el ’56, s a forradalom után
hová vezetnek a szabadságot keresők
útjai? A kötetnek a maga részletei-
ben adott válaszai közelmúltunk leg-
fontosabb kérdéseit érintik.

Rendkívül tanulságos
az előszó, melyet – általá-
nos „előszóolvasási hajlan-
dóságunkkal” ellentétben
– mindenképpen érdemes
elolvasnunk. A szerző rö-
viden felvázolja saját pá-
lyaképét, és elénk tárja ars
poeticáját: pályafutása so-
rán honnan indult, s hová
jutott el. Mint határozta meg életét
első témája, a polgári ellenállás, ho-
gyan talált rá a népiekre és ’56-ra.
Mindehhez a rendszerváltoztatás
adja a hátteret, amelynek döntő sza-
kasza éppen ’56 kérdésével indul.
Hasonlóan érdekes az utolsó, *Szub-
jektív jegyzetek* című fejezet is, amely
minden írás történetéhez néhány
személyes lábjegyzetet illeszt.

A kötetben nemcsak tudomá-
nyos publikációk vannak, hanem
esszék, publicisztikák, egyéb írások
is, melyekből kibontakozik egy egé-
szen sajátos hozzáállás, attitűd,

amely hallatlanul izgalmassá teszi a művet. M. Kiss Sándor kötete egy rendkívül személyes találkozás a történelemmel: a történelemmel foglalkozó, s ezen keresztül a történelmet alakító ember találkozása történetekkel, személyekkel. Ifjú történészként egészen egyedülálló kapcsolatba került vizsgált korszakának, „témájának” szereplőivel, akikkel éveken, sokszor évtizedeken keresztül beszéltek át mindazt, amin ők keresztülmentek. A kép, amit M. Kiss ezekből a kapcsolatokból, találkozásokból és persze a szakma szabályai szerint rendkívül alaposan elvégzett kutatásokból összeállít, nagy alázattal megírt történelem. Ahogy a szerző írja: „Nagy tapasztalat az a közelmúlt kérdéseivel foglalkozó olvasónak és írónak egyaránt: amit átéltél, úgy értékeld, hogy vedd észre a korszakból fakadó kötöttségeket, majd emelkedj ezen felül.”

Most, amikor az embereket egyre kevésbé érdekli a történelem, s csak az olyan nagy csomópontoknál hajlamosak „elálldogálni” egy kicsit, mint például ’56, nagyon fontos, hogy ismerjük az oda és az onnan vezető utakat, a történelmet alakító embereket, emberi sorsokat. Feltétlenül olvasandó könyv.

SZENTPÁLY-JUHÁSZ MIKLÓS

(*Mundus Magyar Egyetemi Kiadó,
Budapest, 2006, 446 oldal, 3900 Ft*)

**HORVÁTH MIKLÓS –
TULIPÁN ÉVA:**

Keresztutak

Magyar Néphadsereg, 1956

„Amikor a halálos ítéletek száma elérte az ellenforradalmi eseményekben ártalmatlanul elhunytak számát, arra kértem az elvtársakat, hogy álljanak le” – mondta Kádár János 1985-ben Moszkvában Mihail Gorbacsovnak.

Hammurapi babiloni uralkodó nagy valószínűséggel nem gondolta, hogy halála után csaknem négy évezreddel egyes politikusok még mindig előszeretettel alkalmazzák majd az általa bevezetett „szemet szemért, fogat fogért” elvet. Persze az is valószínű, hogy a későbbi vidámnak mondott barakk ajtónállója sem a babiloni uralkodóra gondolt az 1956-os forradalom leverését követő években. A nemrégiben megjelent *Keresztutak* című könyv egyik szerzője, Horváth Miklós szerint Kádár János leginkább a bosszúra gondolt. Törekvése az volt, hogy a rendszer védelmében elesett minden egyes személy halálát legalább egy „ellenforradalmár” kivégzésével egyenlítse ki. Hogy minél több ember kivégzését tudja legitimálni, már csak egy kisebb trükköt kellett alkalmaznia: sok esetben olyanokat is hősi halottá nyilvánítottak, akik nem a kommunista rendszer védelmében, hanem más módon, esetleg éppen szovjet golyóktól haltak meg.